

TIPKIBASIM/KLİŞE/SERİ YAPIM İZLENİMLİ PLASTİSİTE-GÜÇ İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN TYPICAL/CLICHE/SERIAL PRODUCTION-POWER

Abdulsemet AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü

Özet

Halen bilinebilen sistematik organize toplum veya devletlerde, yönetim erk veya erklerinin dışavurumun en bariz plastik tezahürü tek veya merkezi muktediri işaret eden tek tip form, görünüş veya izlenime sahip sanatsal vb. eserlerdeki plastik etki veya algıdır. Bu yapılarda görülen klişe ve klişe etkili üretim, bir kalıp veya şablondan üretilmiş etkisini yaratmaya matuf her türden text, imaj veya yapıtın alımlıyan üzerinde yaratıcısının organize, tekrarı veya ikmal her daim mümkün, kalıcı ve güçlü bir muktedirlik izlenimi yaratma amacı güden plastik çözümler üreten bir haceti işaret edegelmiştir. Klişe, tek tip veya seri izlenimli üretim yapılar kendi içlerinde, detayda küçük farklılıklar gösterse de, bütünüyle veya ana hatlarıyla merkezi erkin münhasır anlayışını alımlayan/ izleyen nezdinde peşinen tasarlanarak, öngörülen etkiyi yaratmaya matuf gücü temsili öngörmüştür. Klişe veya tek tip üretimi öngören anlayışların, bazılarının nispeten lokal veya dışa kapalı/izole şartlarından kaynaklandığı düşüncesiyle nedret örnekler şeklinde değerlendirilmesi veya görece çeşit/farklılıklarından kaynaklanan ve tek tip/klişe/seri veya tıpkıbasım üretim izlenimli plastisiteye halel kabul değerlendirmeye karşın, esasen yaratıcısının ana karakteristiğini yansıtan mahiyet, ilişki ve plastisiteyi zuhura dönük peşin bir görü ve tasarımın sonuçları biçiminde değerlendirilmesi gerektiği ve her türden üretimlerinin de bizatihi bu anlayışları dayatan izlenimi menkul şekilde gerçekleştirdikleri şeklinde değerlendirilmesi gerekir. Bu klişe üretimler görülen lüzum, ihtiyaç ve diğer zorunlu eviricilere bağlı olarak görece farklı tezahüratlar sergilese de, muktedirinin gördüğü lüzum üzere yine merkezi erkin tek tip ve klişe formatta olmuştur. Antikiteden günümüze, nispi coğrafi veya kültürel farklılıklardan kaynaklı tezahürattaki görece farklılıklarla birlikte, merkezinde muktedir güç bulunan her türden üretim şu veya bu şekilde muktedir yaratıcısının onu güçlü, her daim mümkün kılan izlenimi matuf bir zahiri plastik dili gerektirmiştir.

Anahtar sözcükler: Tıpkıbasım, Klişe, Seri Üretim, Plastisite, İlişki, Muktedir,

1.Giriş

Farklı coğrafyalarda da olsa ortaya çıkmış olan medeniyetlerin, özellikle de kadim yapıların, ana hatlarıyla benzer organize yönlendirici bir erkin dürtüsüyle yarattığı üretimlerde, görece farklılığa karşın, temelde benzer bir muktedir yönlendiriciliğinin egemenliği apaçıktır. Mısır, Mezopotamya, Çin, Grek, Roma, Maya gibi antik uygarlıkların, hatta günümüzün küresel organize yapıların, birbiri veya kendi içlerinde nispeten farklılık gösterse de, temelde tıpkı yapım veya tıpkıbasım bir klişeden veya tezgahın seri, üretimi her daim mümkün plastik izlenimiyle tüm üretimlerinde izleyende Jung'ın da isabetle tespit ettiği üzere; C. G. Jung'un büyük keşfi, kolektif bilinçtir. Jung, egemen ve pozitif kuvvetlerin, bilinçaltından insanın kalıtsal eğilimine ve bilincine etki yaptığına inanıyor. Ayrıca bilinçaltında bir semboller dünyası oluştuğuna ve bu sembollerin içimizde uyuduğuna, sonra dış yaşantımız olarak verdiğinde, bunların sanatta, efsanelerin oluşmasında, masal ve rivayetlerde, rüyada ve özellikle mit'lerde yeni biçimler altında görüldüğüne inanıyor. Ancak semboller, insan tasarımında ortak bir anlatım biçiminde görünüyor ve kolektif kitle bilinçaltı yaşantısını sürdürüyor. Birey, bu sembollerin büyümlü dünyasına bağlı kalıyor ve kendini bunların etkisinden kurtaramıyor (Turani, 1999: 60). kolektif bir algıyı harekete geçirmeye matuf etki yaratma üzere tasarlandığı düşünülmektedir .

Bu üretimlerin tümünde dönem, amaç, işlev ve türü ne olursa olsun tasarımlarında muktedir erkin plastik dildeki ifadesi olarak tıpkıbasım/klişe/seri izlenim hissi apaçık görülebilir. Tek elden çıkmış gibi bir hayat veya varlık anlayışının tezahür ettiği bu plastisite, özellikle formal üretimlerde daha bariz bir şekilde kendini dayatmıştır. Bu tezahürat, farklı disiplinlerde farklı yollardan ancak disiplinin tabiatı icabıyla sınırlı olarak farklı ancak yine de bu merkezi yaratıcı/yaratıcı gücü doğrudan yansıtmıştır. Korunma, barınma, güvenlik, inanç, iletişim, ifade gibi evrensel tasarlardan kaynaklanan işleviyle işlevlendirilen her türden temel ihtiyaç için başvuru her türden materyal ve teknik, en başta muktedirinin amacıyla uyumlu mesaj olmak durumunda olmuştur. “Başlangıçta, çeşitli sanatçıların yarattığı kümeler- anıtlar, şehirler, mobilyalar-, hükümdarların zevki, sanat hamilerinin dehası, sanatçıların dehası gibi öznel ölçütlerden kaynaklanıyordu” (Lefebvre, 2014:146). Mesajın iletim aracının içeriğinden daha önde hatta temel gaye olduğunu, antik sistematik emperyal yapılardan günümüze devam ettiğini 20. Yüzyılın önemli düşünürlerinden M. McLuhan; “The Medium is the Message[1] (Araç/çözüm mesajdır) çok net ifade etmiştir. Üretim ve biçimlendirmede salt işlevin belirleyici olduğu primitif çağlardaki monotip üretimlerden, amaç ve mesajın önemli olduğu antik medeniyetlerin ortaya çıktığı tıpkıbasım/klişe/seri izlenimli plastisite etkili üretimlere değişen en önemli ve belirleyici şey merkezi organize güç, erk ve onun tezahür şekli olagelmıştır. Bu çalışma, yeryüzünde ortaya çıkan avcı toplayıcı insan topluluklarından müteakip organize antik medeni yapılara değin görülen en temelli değişikliğin, nizam tesis etme ve sürdürme adına müessis gücün ürettiği yapılarıdaki amaç ve mesaj endeksli tek tip/tıpkıbasım/klişe/seri üretim izlenimli plastisiteyi formal olarak analiz etmekten ibaret yolla yapılmıştır. Bu amaçla, tıpkıbasım/klişe/seri izlenimli plastisite-güç ilişkisine dair antik ve çağdaş bazı yapılar incelenerek, bu yapılarda tezahür eden plastisitenin yaratılması bağlamında başvuran-başvuru çözümleri ilişkisi bağlamında örnekler ele alınmıştır. Bu yolla, esasen her türden insan üretiminin temelinde var kabul edilen insan-amaç-mesaj-çözüm-üretim meselesi ele irdelenmeye çalışılmıştır. Böylece her türden insani üretimin, esasında amaç bildiren mesajı üreten araçlar yoluyla gerçekleştirmeye matuf bir faaliyet olduğunu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Antik Yapılarda Tıpkıbasım/Klişe/Seri İzlenimli Plastisite-Güç İlişkisi

Antik yapılardan yakın tarih ve günümüz modern devlet ve oluşum yapılarına kadar her muktedir sistemin tebaa, mensup veya alımlayıcıları nezdinde yaratmak istediği sonsuz/sınırsız güç imgesini oluşturmada tek el, tek merkez veya tek kalıptan çıkmış izlenimi veren teknik, materyal ve yordamla ürettiği her türden işlevsel veya sanatsal yapıların rolü esas alındığı düşünülmektedir. Örneğin Mısır resmi, yazısı ve her türden heykel ve mimarisinde uygulanan üslup veya üslupların oluşturulmasında dönem veya dönemlerin bu tek-tip dünya ve yönetim anlayışlarından kaynaklanan kaygıların tartışılmaz belirleyiciliği damga vurmuştur. Bu anlayış adeta zaman ve mekandan münezzeh, ezelden ebede devam etmesi istenen bir muktedirlik ve sürekli varoluşu öngördüğü düşünülmektedir. Mısır dünyasının birleştirici unsuru, kralın sarayı ve halkı olmuştur. Çünkü kral, sadece devlet yöneticisi değil, yaşayan Tanrı olarak dinsel bir gücü de. Tanrı, her türlü sanatsal etkinlikte, gözle görülür şekilde olmasa bile, esin verici olarak hissedilmektedir. Sanatçı, yaratıcı değil basit bir zanaatkar, bir üreticidir. Yapıtların şanı bunları esinleyen Tanrıya aittir; hatta imza onun adını taşımaktadır. Bu yüzden de Mısır sanatı hemen hemen tümüyle adsızdır (Lise: 3-4). Mısırlı muktedirin fizik ve metafizik dünyalara dair inanç ve anlayışı ile buna binaen teşkil ettiği iktidarın tezahürü olan ehramlarının boyutu, düzeni ve inşa tekniği, resimlerinin düzen ve form ile form ve planları belirleyen kontur-renk anlayışı ve yine aynı kaygılarla üretilmiş diğer tüm sanatsal veya fonksiyonel yapıtlar arasındaki ilişki sonuçta o medeniyete, bu eserlerin yaratıcısına hükmeden muktedir erki atfeder mahiyettedir. Görme duyusunun insanın en ilksel algılama duyusu olduğu yönündeki Berger’in; “*Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir* (Berger: 7)”. sözü, özeldede insanda genelde ise insan yaratısı pek çok medeniyetteki görmeye verilen önceliği açıklar mahiyettedir. Bu konudaki en bariz örneklerden ehramlar, daha en başta, bu medeniyeti yaratanlar ile bakan/gören alımlayıcıları arasına mesafeli bir ilişki koymayı amaçlayan yapı ve görünüşüyle adeta itirazsız bir kabullenme, hayranlık hatta teslimiyet duygusu uyandırır niteliktedirler. Ne kadar uzak ve gizemli görünseler de, çok şey söylüyor bize bu piramitler. Onlar bize, bir kralın yaşam süresi içerisinde, taştan o dev kütlelerin dikilmesini mümkün kılacak yetkinlikte örgütlenmiş bir ülkeden; binlerce işçi ve tutsağı madenlerden taş çıkarmak, onları inşaat alanına çekmek ve kral mezarı tamamlanincaya kadar yıllarca çalıştırıp o taşları en ilkel araçlarla bir bir dizdirebilecek kadar zengin ve güçlü krallardan söz ediyorlar.

Hiçbir kral ve hiçbir topluluk, yalnızca bir anıt dikmek için bunca masrafı ve eziyeti göze alamazdı. Nitekim, kralların ve kullarının gözünde piramitlerin pratik bir işlevi vardır. Kral, halkı üstünde egemenlik süren kutsal bir varlık sayılıyordu (Gombrich,1992: 57)”.

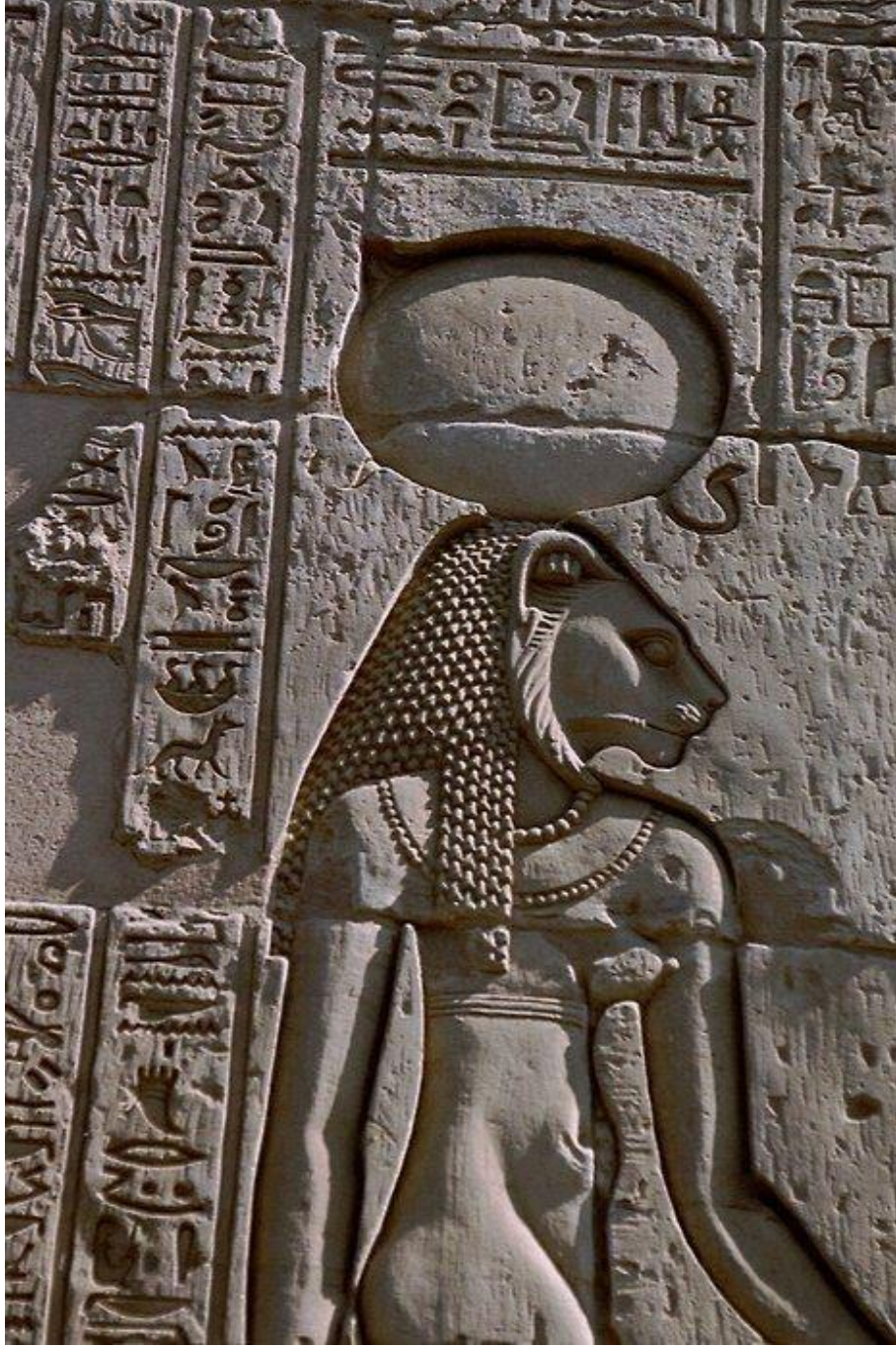
2.1.1 Antik Mısır’da Tıpkıbasım/Klişe/Seri İzlenimli Plastisite-Güç İlişkisi

Mısır’ın klişe üretime dair birçok çarpıcı örnek üretim yapmıştır. Bu üretimlerdeki, adeta özgününden taranarak yaratılmış dijital birer klişeden, 3D teknolojisiyle üretilmiş izlenimi veren rölyef, heykel ve resimlerdeki görsel etki, müessis muktedir Mısırlının hükümlanlığa dair kaygısının plastik dildeki yansımından başka bir şey değildir.

Görsel 2.1. Hatshepsut Tapınağı, Yeni Krallık Dönemi (y. MÖ. 1550 1077) Luxor, Mısır [1]

Buna dair en çarpıcı örneklerden biri Yeni Krallık döneminin Nil kıyısındaki başkenti Teb’ de, kraliçe Hatshepsut adına inşa edilen tapınak (Görsel 2. 1.) daha ilk bakışta peşin bir tasa ile tasarlanmış bir özgünden, günümüz lazer pantograf tekniği gibi, bir yolla oyulmuş izlenimi sunmaktadır. Yapı, izleyende daha inşa edilmeden, inşa edildiğinde nasıl bir görünüm sunacağına peşin yargısının kesin bir hesaplama kestirilerek inşa edildiği hükmünün kabulüne neden olmaktadır. Kesme blok taşlarla inşa edilen ehiramlarla birlikte düşünülduğünde bu yapının önceden tasarlı bir plan dahilinde, dağdan kısmen oyularak yapılmasının merkezi bir erkten kaynaklı bir tasadan hareketle tasarlanarak yapıldığını işaret etmektedir. Ham kütlede, bir kalıptan çıkmış, tekdüze, tıpkıbasım yoluyla yapıldığı izlenimi veren bu görünümün yarattığı klişe-seri üretim-izleyen ilişkisindeki izleyici-klişe-peşin hesaplılık ve paralelinde adeta sınırsız gücü kabule matuf etkisinin düşünülerek yaratıldığı düşüncesini ortaya koymaktadır.

Görsel 2.2. Savaş Tanrıçası Sekhmet, Alçak Rölyef, Ptolemaic Hanedanlığı (MÖ.180–47), Kom Ombo Tapınağı, Luxor, Egypt [2]

Aynı yaklaşımı Ptolemaic Hanedanlığı dönemi Savaş Tanrıçası Sekhmet rölyefinde de görmek mümkündür (Görsel 2.2.). Bu rölyefin, diğerlerinde de olduğu gibi, sunduğu ilk intiba sanki oyularak değil de yumuşak kaya veya kil yüzeyine bastırılan bir mühür etkisi şeklindedir (Görsel 2.2.). Ya da, baskı için özenle tasarlanmış bir çalışmasının taşa basılmış hali gibidir. Aynı durum, bir kalıpta dökülerek çoğaltılmış veya günümüzün bir klişeden kartonpiyer kalıplarla elde edilenlere benzer, çoğaltılabilir izlenimi veren sıva üstü Mısır kabartma ve sathi resimleri için de geçerlidir. Sathi Mısır resmi de aynı kaygıyı farklı medyumlarla gerçekleştiren mahiyette olmak üzere; adeta klişe bir anlayış ürünü bir kalıpla, mekanik yolla yapılmış kuşatıcı yeknesak kontur çizgilerin çevrelediği şekil ile volümsüz renk alanlarının kullanıldığı profilden görünümüdür. Lokal veya nesneye bağlı renk ve ışık yerine, belli şart veya durumdan münezze renk ve ışığın egemen kılındığı Mısır resmi her halükarda

mutlak olan bir peşin yargıya, muktedir öngörüye dayalı tasanın tasarımının plastik dildeki tezahürünün bir başka sanatsal disiplindeki tezahürüdür (Görsel 2.3).

Görsel 2. 3. İpyu, Karısı ve Çocukları, Duvar Resmi (muhtemelen restore edilmiş) Yeni Krallık Ramses dönemi (MÖ 1279–1213) Teb, Mısır [3]

2.1.2 Antik Mezopotamya Tıpkıbasım/Klişe/Seri İzlenimli Plastisite-Güç İlişkisi

Kadim medeniyetin tezahürü olarak itibari anlayışın sofistike sistematik yapılanmasına dair ilksel örneklerinin çoğulcu bir sistem dahilindeki varyasyonlarının kombinasyonu olan Mezopotamya, mevzii ve dönemsel görece farklılığa rağmen, muktedir dair tıpkıbasım/klişe/seri izlenimli plastisiteyi yansıtan üretimler konusunda önemli izleğe sahip bir yapılar bütünü oluşturmuş kadim medeniyetlerden biridir. Diğer pek çok özgün medeniyette olduğu gibi Mezopotamya'da da plastik sanatlarda idealize bir stilizasyon egemendi. Bu durum her türden sanat üretimindeki çeşitliliğe karşın binlerce yıl adeta değişmeden devam eden bir anlayış birliğini de beraberinde gerektirmiştir. Teknik ve materyalin yapıt üretimindeki etkileyici rolüne karşın, sanat üretimindeki fonksiyonunun önemli olduğu diğer pek çok medeniyet ve dönemde olduğu üzere, Mezopotamya'da da uygun gereç ve materyalin uygun ve yerinde bir uygulamayla yapıta dönüştürülmesi esas olmuştur. Bu esasın genellikle coğrafya, kaynak gibi mevcut imkanlara bağlandığı genel geçerli değerlendirmelere karşın, bu gibi özgün medeniyetlerde olması gereken çözüm yönünde temellendirilmiştir. Silindir mühür baskı mekanizmasının, başka bir uygulama merkezinin bulunmadığı bir dönemde icat edilmiş olması ancak mevcut şartların elverdiğiyle yetinmeyen, olması gerekeni gerektiren düşünce erkinin muktedir öngörüsüyle açıklanabilir bir gerçektir.

Gerek heykel, resim, yazı gerekse mimari alanlarında nevi yapısına münhasır üretimleriyle alametifarikalar yaratmıştır. Öncülü olduğu birçok kadim medeniyette de görüldüğü üzere, muktedir yaratıcı erkin peşin yargısından kaynaklanan klişe tasa veya itibari yaklaşımın egemen olduğu çözüm yollarıyla yapılan her türden üretimlerde bu amacı menkul biçimlendirme ve yansıtma dili yaratmıştır. Bunlardan, orijinalliğinin sorgulanmadığı duplike resmi ve sair matbuat ihtiyacına binaen icat ettikleri ve muharrik bir baskı tekniği olan silindir mühür baskı çözümü mekanik klişeye dair en eski mediumdur. Üstelik esas itibarıyla fiziki bir klişeye dayalı olan Mezopotamya silindir mühür baskı yönteminin muktedir ferasetinin tezahürü olarak, resim ve rölyef alanlarında da etkileşimli bir plastik dil yaratmıştır. Bu itibari plastik dilin, hangi disiplinde olursa olsun, yaratılmasına yön veren gücü yansıtması

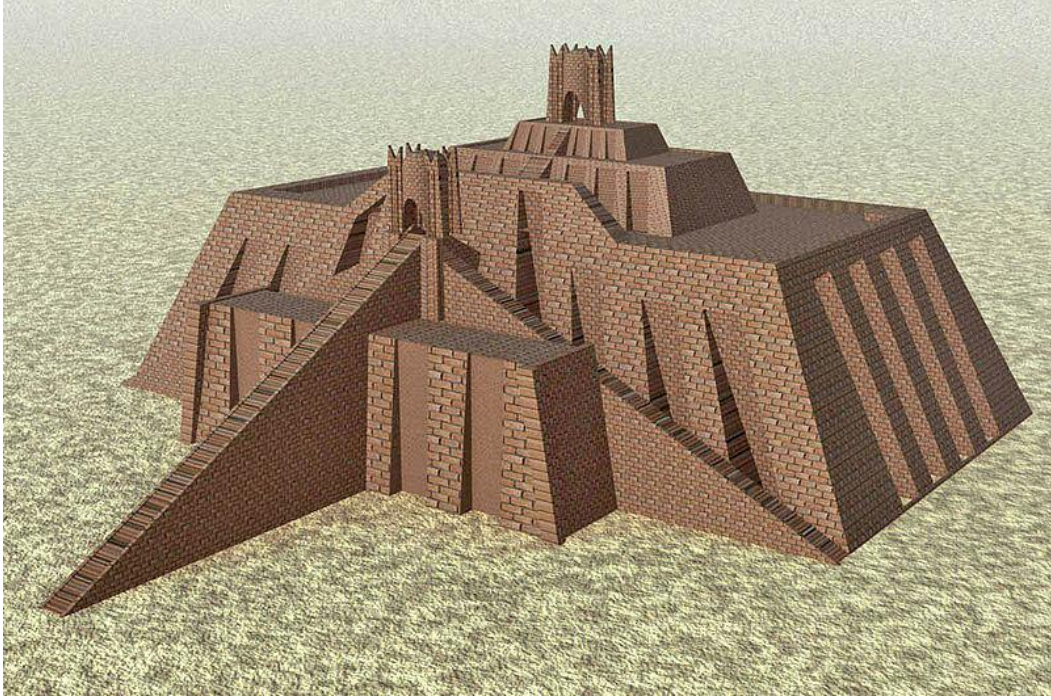
zorunluluğunun gerektirdiği çözüm yolu, disiplinlerarası etkileşimi de beraberinde meydana getirdiği görülmüştür. Antik Mezopotamya silindir mühür baskı sanatında tüm yönleriyle tezahür eden plastik dilin resim, heykelde de eşdeğer etkiler sunmaktadır. Tıpkıbasım/klişe/seri izlenimli plastisitenin yalnızca taşınabilir eserlerle sınırlı kalmayıp, geometrik ve konstrüktivist zigurat gibi (Görsel 2. 5.) anıtsal yapıları da kapsadığı görülmektedir (Görsel 2. 4.).

Görsel 2. 4. *Prens ve Hizmetkari*, Akad Silindir Baskısı ve Klişesi (y. M.Ö 2250), yükseklik: 41 cm, çap: 27 cm, British Museum, England [4]

Görsel 2. 5. Ur Büyük Ziguratu, III. Ur Hanedanlığı dönemi (MÖ 2050-2030), Dhi Qar, Iraq [5]

Görsel 2. 6. Ur-Nammu Ziguratı Rekonstrüksiyonu (Leonard Woolley'den, 1939) [6]

Görsel 2. 7. Sümer Çivi Yazılı Kil Tablet, MÖ 2600 [7]

Bu durum, bu imge-baskı tekniğinin yalnızca text amaçlı icat edilmediğini, ışık-gölge etkisine matuf rölyef ilhamlı bir medium olarak klişe esaslı resim/baskıresim uygulamasında da bir çözüm olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Baskı mürekkebinin bilinmediği ancak ihtiyacında bulunduğu düşünülen bir dönemde, koşullu olsa da, ışık şartına bağlı şekilde imge oluşturma çözümünün, hem görsel hem de dokunsal duyu adına, bir klişeye dayalı rölyef esaslı bir teknikle hal yoluna konulduğu düşünülebilir. Görsel-dokunsal yollu algıya hitap eden bu çözüm yolu ve yarattığı plastik etkinin, mekanik tümsek ve çukurların oluşturduğu imajla, alımlayıcıda üretime yön veren gücün yarattığı mekanize/seri üretilmişlik duygusunu uyandırdığı açıktır ki bu da alımlayıcıya süreç ve sonuca müdahil olma noktasında şans tanımayan peşin bir kabulü dayatmaktadır. İzleyeni cepheden görüye zorlayan anlayış, tüm plastik sanat disiplinlerinde olduğu üzere, Mezopotamya resminde daha bariz bir şekilde görülmektedir. Örneğin, Mari Sarayındaki Zimrilim'in Tahta Çıkış Töreni konulu duvar resminde de görülen, Mezopotamya boyaresmindeki resmi ilk görüşte karakterize eden özellik olarak dikkat çeken çerçeve, silindir baskılarında silindirin dairevi kenarlarının kil üzerinde yarattığı çerçeve şekli aynı resimsel işlevi ve etkiyi yaratan önemli bir üslupsal özellik olarak hep var olmuştur (Görsel 2.8.). Bu anlayıştan kaynaklanan kaygının, bitüm içine kakma yöntemiyle yapılan The Standard of Ur in War (Ur'un Savaş Bayrağı) çalışmada da tezahür ettiği görülmektedir. Mezopotamya resminin figüre etme konusundaki bu anlayışının en karakteristik plastik tezahürü profil yüz, frontal gövde, sert konturlar ve dekoratif düzendir ve bu unsurlar hem kendi içinde hem de diğer plastik sanatlardaki tıpkıbasım/klişe/seri izlenimi yaratmaya matuf hegemon düşüncenin peşin hükümlü varlık tasavvurundan kaynaklanmaktadır.

Görsel 2.8. Mari Duvar Resmi, Investiture of Zimri-Lim (Zimri-Lim'in tahta geçiş töreni.), M.Ö 1750, 175x250 cm, Louvre Museum [8]

Mezopotamya resminde görülen bu özelliğin, silindir mühür baskıda silindirin kil üzerinde rölyef oluşturacak şekilde bastırılmasından kaynaklı olarak kenarlarda oluşturduğu sınırlayıcı çerçeve biçimindeki iz ile hem bu örnek hem de The Standard of Ur in War (Görsel 2.8.)'daki aynı üslupsal kaygılardan kaynaklandığı düşündürmektedir. Gölönü'nün "Sümerler oyulmuş silindir mühürleri kil üzerinde döndürerek baskı tekniğini kullanıyorlardı. Bu işlem ilk baskı yöntemi olarak kabul edilebilir (Gölönü1979:72)". tespitinden hareketle, Sümerlerin buluşu olan silindir mühür (cylinder seal) için, resim ve yazı alanında yapılmış ilk sistematik, mekanik baskı ve çoğaltma tekniği kabul edilmektedir. Organize, müesses bir nizam dahilinde olmak üzere icat edilen silindir mühür baskı tekniği, hem bu

sistemin matbuat ihtiyacına binaen hem de, Akadlar döneminde sağlanan gelişmelerle birlikte, manzaradan dinsel sahnelere, minyatür dahil her konuyla ilgili imgelerin yapılmasında da kullanılması, bu medeniyeti yaratan gücün peşin yargısından kaynaklı tıpkıbasım/klişe/seri üretim izlenimli plastiste konusundaki tutarlılığını göstermektedir. Sebatio Moscati'nin, yapım sürecinden; Desenler silindirin tüm çevresini kaplayan yüzey üzerinde fevkalade büyük bir dikkatle yapılmaktaydılar. Negatif olarak oyulan resimler, killi toprağa sürülüp açık renk bir yüzey üzerinde yuvarlandığından en ince ayrıntılarına kadar işlenmiş komple sahneler bir şekilde belirlemektedir (Moscati, 1985, s.53). şeklinde söz ettiği bu baskı süreci sonunda gerçekleştirilen üretimin esasen bu müesses nizama yön veren gücün plastik sanatlar alanındaki kendi içindeki tutarlılığı pekiştiren, boya kullanmadan salt ışık-gölge etkisiyle ile oluşturulan ve açık-koyu etkilerin egemen olduğu bir üretim olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üç boyutluluk ve ince detaylara fazla imkan vermeyen silindir-mühür baskı tekniği bu antik medeniyetin sert karşıtlıklar üzerine kurulu betimleme anlayışına oldukça uygun bir çözüm sunduğu aşikardır.

Görsel 2.8. Mezopotamya resmi, The Standard of Ur in War, y. M.Ö 3.000, Bitüme Kakma Oyulmuş-Boyanmış Renkli Taş, British Museum, U.K. [9]

2.1.3 Antik Roma'da Tıpkıbasım/Klişe/Seri İzlenimli Plastisite-Güç İlişkisi

Modern muktedir sistemlere de ilham vermiş olan üretim ve yapıları bakımından Roma siyasi, askeri, mimari, heykel, resim gibi kurumsal etkinlik alanlarıyla müesses nizama oldukça sofistike bir örnektir ve varlığını adeta halef-selef ilişkisiyle devam ettirmektedir. Roma, müesses nizamının kurucu muktedirinin tesis amacına matuf özellikte öngörüyü alımlayıcıları nezdinde tıpkıbasım-klişe-seri üretim etkili sonuçlar yaratan, kabullendiren yapılar meydana getirmeye dair birçok sanat formu tasarlamış ve üretmiştir. Bunların başında mimari, heykel, rölyef ve resim gelmektedir.

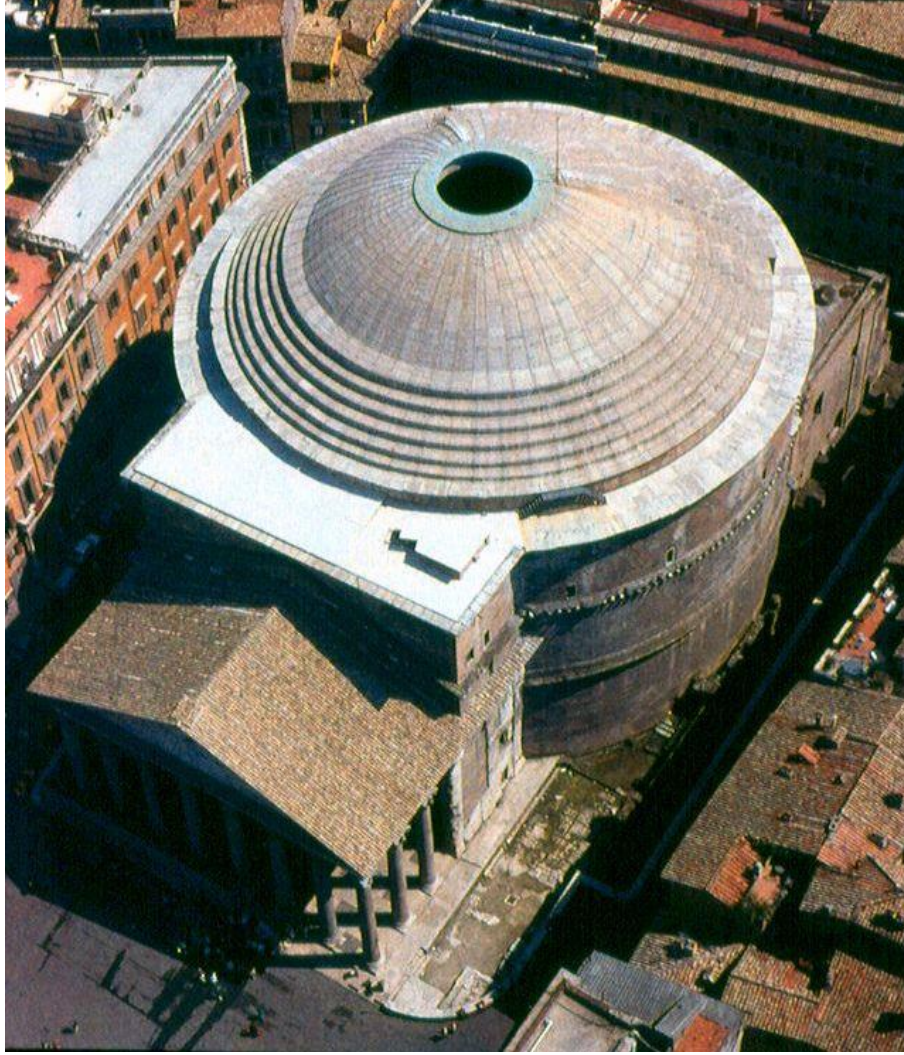
Her varlık veya kurumun tabiatındaki olan veya olması gerektiği üzere, tekevvün ve tekamül evreleri kuralına münhasır dönüşümler saklı olarak, Roma da peşin öngörüye dayalı tıpkıbasım-klişe-seri üretim izlenimli etkileşimli çözümler gerektiren üretimler gerçekleştirmiştir. Klişe görü endeksli imgeye dair önemli Roma yaratım alanlarından Roma heykeli, ele aldığı konuyu olduğundan ziyade olması gereken izlenimi yaratmaya uygun olarak, imparator veya devlet adamı tasviri esasına bağlı abartılı bir edinimi öngörür şekilde biçimlendirilmiştir. Hegemon etkiyi uyandırmaya matuf olmak üzere Romalı heykeltıraş reel ile ireeli adeta klişe yoluyla mekanik bir kombinasyon içinde terkip etmiştir. Her bir ayrıntısıyla bir kalıptan çoğaltılmış izlenimi uyandıran bu heykeller alımlayanda kusursuz bir öngörünün plastik tezahürüyle taaccüp, hayranlık ve yargısız bir kabullenmeye yol açmaktadır.

Görsel 2.10. Roma heykeli, Imperator Caesar Lucius Aurelius Commodus Augustus (MS 161-192), Capitoline Museums, Rome Italy [10]

Romalı muktedir mimaride de aynı anlayışla saray, köprü, kolezyum vb. üretimler gerçekleştirmiştir. Tek tek taş bloklarla inşa edildiği gerçeği bir yana, sonuç itibariyle bu yapılar bir klişe kalıptan dökülmüş izlenimi uyandırmaktadır. Teknik ve materyalin cesametle kombine edildiği bu yapılar basit işlevlerinin çok ötesinde, peşinen belirlenmiş itibari bir amacı atfetmektedir. Bu da alımlayan nezdinde yaratılmak istenen güce ve muktedirine dair plastik etkidir ve alınması beklenen mesajın anlaşılmasına dönüktür. Nevi Roma'ya özgü yapılardan Panteon, atfedildiği tanrıdan ziyade Romalı muktedirin gücüne izafeten inşa edildiğini tüm yönleriyle göstermektedir. Aynı anda yüzler hatta binlerce potansiyel alımlayıcıyı toplu bir şekilde insanüstü bir güç tarafından, kusursuz bir öngörüyle tasarlanarak uygun teknik ve materyalle oluşturulmuş bir kalıptan dökülmüş izlenimi sunan devasa cem edici dairevi kubbesiyle Panteon (Görsel 2.11.), sıradan insan nezdinde insanüstü duygulanımlara yol açan bir amaca atfen inşa edildiğine önemli örneklerdendir. Romalı mühendis ve sanatçının, yeryüzünün pek çok noktasında

bulunabilen taş, tuf ve pigmenti belli bir amaca atfen, yine halihazır olmayan, olması gereken çözümler üretmesinin yegane açıklaması, muktedir erkin yaratımlarına yön veren iktidaradır. Aynı anlayışla inşa edilen kolezyumları da (Görsel 2.13.), yalnızca bir eğlenme mekanı olmanın çok ötesinde, yine Romalı müktedirin gücünü ve ihtişamını sergilemeye ve bu yolla kabul ettirmeye matuf yapılardır. Gözün duvarlardaki derzleri görme mesafesinin dışında bir mesafeden görüşü dahilinde, adeta bir kek kalıbından dökülerek şekillendirilmiş izlenimi veren bu yapılar, tüm detaylarına karşın, peşin bir muktedir anlayışını kabul ettirmeye dair biçimlendirme kaygısıyla yapıldığını tereddütsüz bir plastisite ile alımlayanı taaccüp ve hayranlıkla birlikte bir kabullenmeye zorlamaktadırlar. Bu etki, tüm hegemonik yapılarda olduğu gibi, kusursuz bir ön hesaplılığa bağlı dair düşünceye yol açan materyal ve tekniği gerektirmiş.

Görsel 2.11. Roma Panteonu, Hadrian dönemi (MS 125), Roma, İtalya [11]

Görsel 2. 12. Roma Panteonu, Hadrian dönemi (MS 125), Roma, İtalya [12]

Görsel 2.13. Roma Kolezyumu (rekonstrüksyon), Vespasian ve Titus dönemi (M.S. 70-80) [13]

Görsel 2.14. Roma Kolezyumu, Vespasianus Augustus dönemi (rekonstrüksyon) M.S. 70-72 [14]

Görsel 2.15. Roma Pompei resmi, La Pittrice, M.S. yak. 50-79, Fresk, Museo Archeologico Napoli [15]

Görsel 2.16. Roma Pompei resmi, M.S. Yak. 1.YY Fresk, Museo Archeologico Napoli [16]

Roma Pompei resmi (Görsel 2.15. , 2.16.) bir klişeden çıkmış veya basılmış izlenimi veren imajların alımlayıcı nezdindeki organize üretim imajının yarattığı plastik etkileyciliğini hala korumaktadır. Her bakımdan belli bir tutarlı resmetme anlayışının egemen olduğu bu resimler belli bir döneme tekabül etmesine karşın tek bir plastik zevki yansıtmaktadırlar. Her birindeki renk harmonisi, fırça tuşlarından kaynaklı boya sürüşü vb. plastik özellikler bu resimlerin karakteristiği, alametifarikasıdır. Diğer disiplinlerdeki Roma üretimleriyle birlikte düşünüldüğünde, bu resimlerin de aynı medeniyetin ve ona ruh veren klişe anlayışın merkeze alındığına dair tıpkıbasım/seri izlenimli bir plastiste fark edilmektedir.

2.1.4 Antik Çin’de Tıpkıbasım/Klişe/Seri İzlenimli Plastisite-Güç İlişkisi

Her türden yapılanmalarındaki geleneğe bağlı tutumuyla Çin, müesses nizama dair katı kurallarıyla bilinen önemli bir organize yapıdır. Mimariden, heykele, resme varıncaya dek her türden üretimde görülen sıkı nizami kural veya esaslar, değişen hanedanlıklara rağmen kesintisiz devam etmiştir. Nevi yapısına münhasır anlayışı her disiplin esası üretimde aynı aklın ürünü özellikler biçiminde tezahür etmiştir. Her dönem heykelticilikte, özellikle de kümülatif yoğunluğuna rağmen terakota savaşçıları olarak bilinen (Görsel 2. 17.) pişmiş kil heykellerde görüldüğü üzere, sanki fiziki bir kalıptan çıkarılmış klişe üretim izlenimi uyandırmaktadır. Savaşçı figürlerinin yüz ifadelerindeki kısmi farklılıklar dahi bu

savaşçı heykellerinin ilk görüşteki seri tıpatıp benzerliğinin öne çıkışını perdeleyememektedir. Genelde Çin sanatının, özelde heykelindeki özenli detaycılığının ürünü bu eserlerdeki klişe üretim anlayışından kaynaklanan seri izlenimli plastisite resimde de rahatlıkla izlenebilmektedir.

Antik Çin resmi, yaratımına yön veren nevi şahsına münhasır anlayışın gereği oluşturulan ve binlerce yıl devam etmiş olan üslubuyla fark edilegelmiştir. Öyle ki bu resmetme anlayışı çini mürekkebi, pirinç, ipek kağıt ve ıslak yöntem resmetme tekniği gibi nevi anlayışına özgü disiplinler materyal ve tekniklerle anılır olmuştur. Mimari ve heykeldeki abartılı hareket ve dinamizm, klişe bir anlayıştan üretilmişlik izlenimine neden olan seri ve mükerrer tekdüzelikle kombine edilerek ödünsüz peşin tasarlılığı güçlendirmektedir. Tüm disiplinlerdeki anlayış bütünlük ve tutarlılık merkezi, iradi ve muktedir bir gücün biçim almış tezahürüdür.

Görsel 2. 17. Terakota savaşçılar, Qin ve Han hanedanlıkları dönemi (M.Ö. 200-220) [17]

Diğer tüm organize insani müesseslerde olduğu üzere Antik Çin de, müessis erkin doğasından kaynaklı olmak üzere her türden üretim, belirleyici güç tarafından öngörülen müesses nizamına işaret eden mahiyette gerçekleşmiş olduğu, bu üretimlerdeki ortak biçimlendirme anlayışıyla tezahür etmiştir. Bu

tezahüratın bir türü Çin resmi geçen zamana ve bağlı dönemlere rağmen adeta zamandan münezze bir anlayışla varlığını devam ettirmiştir. Gerek doğa (Görsel 2.18.) gerekse figür (Görsel 2.19.) resimlerindeki nevi şahsına münhasır anlayışından kaynaklı üslubuyla Çin resmi enerjik, titiz işçilik, leke, ifade, özgün materyal ve teknik ile derin gözlemden kaynaklı itibari sahicilik gibi özellikleriyle alametlerini fark ettirmiştir.

Görsel 2. 18. Fan Kuan, Dağlar ve Şelaleler Arasında Gezinti, M.Ö. 960-M.S. 1279, İpek Tomar Kağıt Üzerine Çini Mürekkep, Palace Museum, Beijing [18]

Görsel 2.19. Miao Fu, Balıklar ve Su Bitkileri, y. 15. YY, Tomar Kağıt Üzerine Çini Mürekkebi ve Renkli Boya, Palace Museum, Beijing [19]

Tüm yaratıcı süreçlerde ortaklaştırılan tekil aklın tezahürü olarak medeniyetler muktedir gücün şekil almış halidir ve antikiteden beri çeşitli yol ve şekillerde varlığını devam ettirmektedir. Muktedirin mümkünata dair sınırsızlığını imleyen klişe veya kalıptan basılmış/dökülmüş veya çoğaltılmış izlenimi veren yapı veya yapıtlar, antik medeniyetlerde olduğu üzere, günümüzün bu medeniyetlerin halefleri sayılabilecek pek çok modern devlet ve hatta organizasyonunda birçok şekilde görülmektedir. Günümüzün muasır muktedirlerinden Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere tüm yapılarda gücü cesamet, nicelik gibi göstergelerle dışa vuran yapı ve yapıtlarındaki tek elden ve seri üretim izlenimi vermeye matuf, klişe izlenimli plastisitenin kullanılması esasen sınırsız ve her daim mümkün güç ve varlık izlenimi verme amacına atfettiği düşünülmektedir. Tasarım, teknik, materyal bakımından potansiyel algılayıcılarını muktedir erki Kandinsky'nin ifadesiyle anlama, hayranlık, hatta itaate zorlayan yapılarıyla halihazır organize yapıların da bu amaca matuf plastik bir dil kullandıklarını bir çok yolla gözlenebilmektedir. "Anlama" seyircinin olgunlaşarak sanatçının bulunduğu noktaya yaklaşmasıdır (Kandinsky, 2009: 22). Bu yapılar ironik bir şekilde, günümüzün organize muktedir yaratıcı erke dair sofistike bir varlık göstermekten yoksun kimi yapıların müessir olduğu üretimlerin görüldüğü kimliksiz, karakersiz üretimlerle tekdüzelik bakımından benzerlik de göstermektedir. Ancak bu benzerlik, müesses nizam öngören derin yapılarıdaki tutarlı nizami tekdüzelik ile böylesi bir öngöründen yoksun, müessirinin tesirde bulunamadığı yapılarıdaki gayrinizami başıbozuk yeknesaklıkla ilgilidir.

Bu çalışmanın nihayetinde, antik yapılardan muasır yapılara tüm üretimlerdeki organize tıpkıbasım/klişe/seri üretim görünümüyle hiç bir şüpheye mahal vermeyen güçlü tektiplik hatta skolastik izlenimi veren sanatsal ya da olmayan üretimlerin, muktedirinin iktidar erkiyle mütenasip bir üslup, materyal ve teknik gerektirdiği, bunun da potansiyel algılayıcısında menkul kabul edilen kollektif bilinci harekete geçirici bir biçimlendirme dili gerektirdiği anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Gölönü, G. (1979). Kazıresim. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını
- Gombrich, E.H. (1992). Sanatın Öyküsü. B. Cömert. (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Berger, G. (2004). Görme Biçimleri. Y. Salman. (Çev.) İstanbul: Metis Yayınları
- Lise, G. (1986). Mısır Sanatını Tanıyalım, E. Soley. (Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Lefebvre, H. (2014). Mekanın Üretimi. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kandinsky, W. (2009). Sanatta Zihinsellik Üstüne. T. Turan. (Çev.). İstanbul: Hayalbaz Kitap
- Moscati, S. (1986). Mezopotamya Sanatını Tanıyalım. C. Çalıklar. (Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Turani, A. (1999). Çağdaş Sanat Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnternet Kaynakça

- (1) https://en.wikipedia.org/wiki/The_medium_is_the_message Erişim Tarihi: 01.02.2020
- (2) <https://tr.pinterest.com/pin/395542779750821910/> Erişim Tarihi: 13.03.2013
- (3) <https://tr.pinterest.com/pin/395542779750821910/> Erişim Tarihi:
- (4) <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/548567> Erişim Tarihi:
- (5) https://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/me/g/greenstone_seal.aspx
Erişim Tarihi:10.05.2013

- (6) https://en.wikipedia.org/wiki/Ziggurat_of_Ur Erişim Tarihi:13.12.2019
- (7) https://en.wikipedia.org/wiki/Ziggurat_of_Ur Erişim Tarihi:13.12.2019
- (8) https://en.wikipedia.org/wiki/Sumerian_language Erişim Tarihi:
- (9) http://fog.ccsf.edu/~jcarpent/index_5.htm Erişim Tarihi:19.05.2013
- (10) http://www.penn.museum/sites/iraq/?page_id=48# Erişim Tarihi: 12.05.2013
- (11) https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Commodus_Musei_Capitolini_MC1120.jpg
Erişim Tarihi: 05.02.2020
- (12) <https://tr.pinterest.com/pin/416020084302882746/> Erişim Tarihi:10.11.1019
- (13) <https://www.flickr.com/photos/131662385@N04/28669357968> Erişim Tarihi:28.01.2020
- (14)
https://www.google.com.tr/search?q=rome+colosseum+reconstruction&hl=tr&rlz=1T4GGHP_trTR631TR632&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwj6uC3j7XnAhVJr4sKHa-aDPwQ_AUoAXoECAwQAw&biw=915&bih=767#imgcr=R2w1Vbcymq1epM Erişim Tarihi: 28.01.2020
- (15) <https://colosseumrometickets.com/colosseum-history/> Erişim Tarihi:30.01.2020
- (16) https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pompeii_Painter.jpg Erişim Tarihi:30.01.2020
- (17) <https://tr.pinterest.com/pin/399835273140515379/> Erişim Tarihi:28.01.2020
- (18) <http://4.bp.blogspot.com/--XyjojDG37xU/UONQEKLmO1I/AAAAAAAAAFwI/SK6XUzCuoJU/s1600/guerreiros+terracotta.jpg>
Erişim Tarihi:30.01.2020
- (19) <http://www.chinaonlinemuseum.com/painting-fish-miao-fu.php> Erişim Tarihi: 02.02.2020
- (20) <http://www.chinaonlinemuseum.com/painting-fish-miao-fu.php> Erişim Tarihi:02.02.2020